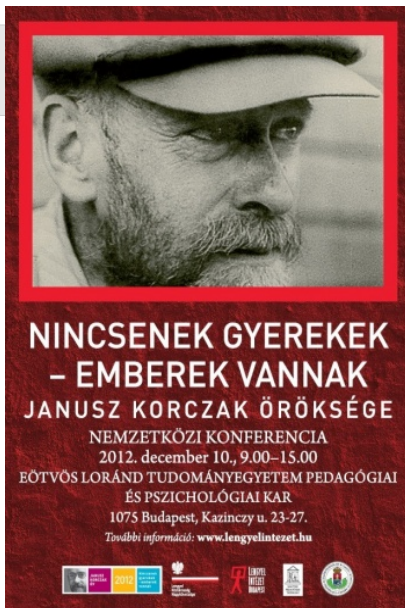

A gyermeki jogok korczaki eszméje

Barbara Smolinska-Theiss*

A 2012 decemberében Budapesten megtartott Nemzetközi Korczak Konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

Nemzetközi összehasonlításban *Janusz Korczak* hazai ismertsége és befolyása a hazai nevelésügyre szegényes. Több hullámban próbálkoztak a magyarországi „korczakisták” az *Öreg Doktor* szakmai és emberi példájának bemutatására. Legutóbb *Trencsényi László* (2013. 419–420.) a *Portrék és útirajzok* című esszéjében. A lengyel parlament kezdeményezésére 2012-t nemzetközi *Korczak-évvé* nyilvánították, s végre méltó rendezvényre kerülhetett sor hazánkban is, jelesül az ELTE PPK aulájában.¹ Az alábbi cikk a konferencián elhangzott egyik előadás szerkesztett változata. Az előadó, *Barbara Smolinska-Theiss* volt.

* * *

Janusz Korczak – keresve a saját helyét a világban – elsősorban arról álmodott, hogy író legyen. Vonzotta a *Młoda Polska* (Ifjú Lengyelország) irodalmi irányzata. Orvosnak tanult, de végül mégis a pedagógiát, a gyermeknevelést választotta. Ez a választás nem hozott számára elismerést – vélte akkor. Ahogy a gettóban írt visszaemlékezéseiben is említi: „*eldobtam az orvoslást valami pedagógiáért.*” A gyerekekkel való foglalkozás, róluk való írás – nem volt komoly feladat egy komoly férfinak. *Korczak* tágan értelmetlennek látta a pedagógiát, ma úgy mondanánk, hogy közelített a szociálpedagógiához. Publicisztikái társadalmi-oktató hangvételűek voltak. Mint a varsói zsidó elit baloldali képviselője, hangsúlyozta a társadalmi egyenlőtlenségeket, kiemelte a gazdagok arroganciáját és a szegények, különösen a gyerekek, nehéz sorsát. Ismert rádiós újságíróvá vált, híres rádiós beszélgetéseit azokban az időkben tömegek hallgatták. Könnyen felismerhető, érthető, ugyanakkor viták középpontjába helyezkedő ember volt. Egyeseknek túlonúl zsidó, másoknak túlonúl lengyel, a „tisztelt professzoroknak” pedig kevésbé akadémikus. *Korczak* életrajzából egy merev konvenciók és felosztások kereteit átlépő, megszegő ember képe rajzolódik ki, aki megelőzte saját korát. Nem illett a későbbi Lengyel Népköztársaság ideológiai rendjébe sem. Művei eleinte be voltak tiltva, később nem fért bele a praktikus, redukcionista, empirikus pedagógiába. A mai Európa felfedezte *Korczakot*, megismertük őt, s felnőtünk hozzá. Így alakult, hogy csak napjaink pedagógiája, társadalomtudománya válik nyitottá az olyan típusú gondolkodásra és cselekvésre, melyet bemutatott *Janusz Korczak*.

Korczak egy nagy mű írásáról álmodott a gyerekről, a titokzatos fejlődésük megtapasztalásáról, úgy ahogy ezt az Új iskola pragmatikus képviselői szerették volna. „*A gyerek nagy szintézise – erről álmodoztam, mikor a Párizsi könyvtárban meghatottan olvastam a francia klasszikus pszichológusok műveit*” – írja (1984. 271.). Különböző utakon mélyítene el ezt a szintézist. Mint orvos – pontos eszközöket használ – súlyoz, mér, összehasonlít, mint irodalmár beszélget a gyerekekkel, csipkelődik, provokálja, de nem teszi nevetségessé őket. Mint nevelő igazi

* A varsói Gyógypedagógiai Akadémia munkatársa, a lengyelországi *Korczak-mozgalom* egyik vezető aktivistája, a gyermeki jogok kutatója. (A szöveget fordította és szerkesztette: *Velkey Kristóf*. ELTE PPK tanári mesterszakos hallgató, kistoff@gmail.com)

1. Az eseményről hírt adott a *Neveléstudomány* is: <http://nevelstudomany.elte.hu/index.php/2012/12/a-korczak-emlekev-zara-sa-magyarorszagon-nemzetkozi-konferencia-az-elte-n/>

kapcsolatba kerül a gyerekekkel, beszél vele, dolgozik, játszik, és tanítja. Ma úgy mondanánk: kitölti a hétköznapiakat, mikor közösen tanít cipőt tisztítani, mikor levágja a gyerekek haját. A gyerekek társa és támogatója a fejlődésben. A nevelés ismeretlen szolgálat, a fejlődés segítése. *Korczak* nem kereste a gyerekek hibáit, hiányait, hanem megmutatta nekik erősségeiket, bátorította fejlődésüket. Biológiai és filozófiai szempontból tekintett erre a fejlődésre: „A gyermek – két sejt egyesülése, 10 fontnyi kémiai vegyület, mely genetikailag kapcsolódik szüleihez és az egész természethez, porszem, ami felölel mindent: csillagokat és óceánokat, hegyeket és síkságokat” – írja *Korczak* (2002. 19.). A fejlődésnek ez a hatalmas ereje fogja segíteni a gyereket a felnőtté válásban. „Mi a gyerekek? Csupán fizikai lény? – kérdezte *Korczak*. Egy növekvő szervezet, rendszer. Helyes. De a súly és méretbeli növekvés csak egy a sok közül.” (Ibid. 59.).

A gyerek kérdez, hibáz, megismer. A gyerek lelke hasonlóan összetett, mint a miénk, tele hasonló ellentmondásokkal, tragikusan viaskodva az időtlennel: vágyakozok, de nem vagyok képes rá, tudom, hogy kéne, de nem tudom megtenni. A gyerekeknek ez a fejlődés nehézség, erőfeszítés. A felnőttnek, a szülőnek, a nevelőnek titok, melyen keresztül szeretnének áthatolni; megismerni és tanítani a gyereket. A növekvés biológiai szemléletén túl megjelenik a filozófiai perspektíva is. A gyerek fejlődése szabad terület, ahol nincsenek sem határok, sem magatartási szabályok, sem munkamódszerek. Nem lehet őt a „tisztá” gyakorlatokhoz elvezetni. A fejlődést nem lehet egyszerű szabályokkal leírni. A fejlődés idő, mely egyáltalán nem lineáris, és mentes a múlt és a jövő világos irányaitól. Nem lehet a gyereket rávezetni a cselekvésre. Igyekeznünk kell őt megismerni, felfedezni, megérteni, tárni hozzá a mindennapi dolgokban. Ekkor lehet meglátni a gyerekekben a fejlődés legszélesebb méreteit átlépve a forma, az idő és a tér határait. „A gyermek – mérhetetlenség, örökkévalóság, porszem a térben és egy pillanat az időben. A gyerekek – mezítlábas proletárok, a gyerekek – kisművésű nép” – írja *Korczak* (Ibid. 21.).

1917-ben a 35 éves *Korczak* – orvos, katona, a divízió hadikórházának koordinátora Głubuczban, Ukrajnában írja híres esszéjét, a *Hogyan szeressük a gyermeket?* Ez egy különleges mű, ágyúörgés alatt írva, tele bölcseséggel, de mégis meleg, mert a líra összeolvad benne a határozottsággal és a katonás renddel. Már e műve kezdetén kiigazítja a háborús mondást: Vigyázz, vagy megértjük egymást most, vagy elválunk örökre. *Korczak* kihirdeti a hadi parancsot: „A Magna Charta Libertatisre hivatkozom, a gyermeki jogokért”. Három dolgot sorol fel: a gyerek jogát a halálhoz, a gyerek jogát a mai naphoz, és a gyerek jogát, hogy az legyen, aki. Tíz évvel később főként a gyerek tisztelethez való jogáról beszél és arról, hogy az legyen, aki. Nem példa nélküli, hogy *Korczak* a jog kifejezést használja. Több helyen is megtalálhatjuk *Korczak* életművében. Nem általánosan beszél arról, hogy tisztelni kell a gyerekeket, ő a gyerek jogairól beszél. Ez eleinte – mint láttuk – a gyerek joga a halálhoz, joga, hogy az legyen, aki, és joga a mai naphoz. Ezeknek a jogoknak a szintéziseként fogalmazódott meg, a legfontosabb, a gyerek joga a tisztelethez. Nem *Korczak* volt az első, aki a jogokról és a gyerekek jogi védelméről beszél. Már a munkásmozgalom is felhívta a figyelmet ennek fontosságára: Lengyelországban sokat harcolt a munkásgyerekek jogaiért a tanulás, a fejlődéshez *Stefania Sempołowska*.² A jogot az egészségvédelemhez, a rekreációhoz az orvosok ösztönözték. Eljutottak Lengyelországba a nemzetközi gyerekvédelmi kezdeményezések is. *Korczak* ismerte a két világháború közti mozgalmat, mely a gyermekek jogaiért és védelméért küzdött, támogatta, s mondhatjuk, hogy be is kapcsolódott a mozgalom munkájába. A *korczaki gyermeki jogok* azonban különböztek a korábbi nemzetközi megállapodásoktól és lengyel törekvésektől is. A *korczaki jogok* inkább a jog általános filozófiai és társadalmi szemléletéhez közeledtek. Elemezni lehet az ember természetéből kiindulva a természeti törvény szempontjából, és az alapján is, hogy az isteni szándék szerint a gyermek a legtökéletesebb lény. Mint *Michael Freeman* is írja: „napjaink koncepciója az emberi jogokról a természetes jog koncepciójának alkalmazása, amit egyszer John *Locke* formált meg” (*Freeman*, 2007. 32.). A *korczaki* gyermeki jogok elválaszt-

2. Stefania Sempołowska (1869–1944): Lengyel tanár, író és újságíró, a gyermeki jogok harcosa.

hatatlanul össze vannak kapcsolva a fejlődéssel. Fejlődés és jó, fejlődés és erkölcs. A gyerekek joga van a bűnhöz, hogy hibázzon, joga van a tudatlansághoz. A gyerek jó, a legnagyobb jó, és cselekszi a jót. Ez kapcsolódik a tőle elválaszthatatlan méltósághoz. A gyerek személy, a gyerek ember. Nem előképe az embernek, hanem ember itt és most. A gyerekek egyrészt ugyanazon jogai vannak, mint egy felnőttnek, ugyanakkor védelmet, támogatást igényel, hogy e jogait gyakorolhassa.

A gyermeki jogoknak azonban van egy jellegzetes tulajdonsága: ezek a jogok a felnőtt–gyermek kapcsolatban jelennek meg. „*Egyik oldalról a felnőtteknek nő a bizalma és a tisztelete a gyermekek iránt, másik oldalról a gyermek megtanulja, hogyan bízson bennünk és saját maga mondja, mi az ő joga*” – írja Korczak (2002. 55.). A gyermek joga tehát a nevelővel való kapcsolatból születik meg, a gyermekekkel folytatott beszélgetésekből alakul ki – látnunk kell, felfedeznünk és megismernünk. *Simone Weil* ezt nevezi az értelmezés kötelességének: „Minél világosabban értelmezzük ezt a kötelességet, annál inkább fel vagyunk készülve annak teljesítésére” – mondja *Weil* (1996, 322.). *Thomas Hammarberg* – az Európa Tanács képviselője, a *korczaki pedagógia* terjesztője, a Varsói Gyógypedagógiai Főiskolán (Akademia Pedagogiki Specjalnej), díszdoktorrá avatásakor tartott ünnepi előadáson kijelentette: „a gyermeki jog nevelési feladat”.

A gyermeki jogok világa *Korczak* számára belső kötelesség, s minket is hív a párbeszédre a gyermeki jogokról. Ultimátumot ad: „vagy megegyezünk most, vagy elválnak örökre”. *Korczak* igyekszik meggyőzni, rávenni minket egy ilyen típusú társadalmi szerződés megkötésére – tegyük meg most vagy soha – mondja. Ez azt jelenti, hogy eljött az idő, megvalósultak a megfelelő körülmények egy ilyen szerződés megkötéséhez, megjelent végre valaki, aki mögött ott van a rábeszélés ereje és annak az ideálnak az ereje, melyet képvisel. A *korczaki gyermeki jogok* nem szelíd kérdések, *Korczak* törvényt követel: a „nevelők imájában” áll ezzel a követeléssel Isten elé. Erősen és határozottan szól Istenhez: „*Követelem, ugyanis nem magamnak, hanem a gyermekeknek követelem*” (*Korczak*, 1978. 273.). A gyerekek szóvivő jogászaként jelenik meg, birtokolja felhatalmazásukat, de egyáltalán nem bitorolja azt. Ez nem hatalom, hanem misszió, melyet *Korczak* magáénak vállal, mint gyermekorvos, mint korrepetitor, irodalmár, közéleti aktivista és nevelő. *Korczak*, mint a gyermeki jogok első lengyel képviselője, hivatkozik az egyetemes értékekre, de a társadalmi gyakorlatra, a kulturális, történelmi, és vallási kontextusra is.

A legfontosabb *Korczaknál* a gyermek joga a tiszteletre. Ezt a jogot *Korczak* mutatta be és fejtette ki részletesen a *Gyermek joga a tiszteletre* című esszéjében, mely jól ismert a *korczaki pedagógiai* krédóban.³ Negatívan és pozitívan is megközelíti a meghatározást. A negatív definícióhoz tartozó attribútumok: útmutatás a komolytalan gyerekeknek, bizalmatlanság, rosszindulat a gyerek felé: „Rossz gyerekek lenni” (*Korczak*, 2002. 155.). „A fiatalok piaci ára alacsony” (Ibid. 157.), „A gyermek nem katona, nem védi a hazáját, mégis együtt szenved vele” (Ibid., 160.). Alulértékeljük a gyerekeket, siettetjük és bántalmazzuk őket, ártunk és megmutatjuk nekik, mi az, amit nem tudnak, demonstráljuk, hogy számunkra terhet jelentenek, tiltunk, kényszerítünk, büntetünk. Ezekkel a negatív, mondhatni feketepedagógiai vádakkal szemben áll *Korczak* alaptétele, „*hogy a gyerekek érdemesek a tiszteletre, bizalomra és jóindulatra.*” A gyermek joga a tiszteletre a legfontosabb és alapvető norma. Ez feljogosítja a gyereket, hogy elmondja a véleményét saját és mások dolgairól, hogy komolyan és igazságosan járjanak el dolgaiban, hogy ellenkezzen és megvédje magát, sőt, hogy követelje a számára megfelelő megoldást, hogy ne tudjon valamit, hogy szomorú lehessen, hogy végigélje saját fejlődésének nehézségeit, hogy hibázhasson és kijavíthassa hibáit, hogy tevékenykedhessen.

3. Magyarországon két kiadásban jelent meg a rendszerváltás után az Állampolgári Tanulmányok Központja, illetve a Magyar Pedagógiai Társaság kiadásában kis példányszámban – A fordító.

Két szál dominál *Korczaknál* a tiszteletre vonatkozó gyermeki jog elemzésekor: (1) a gyerek értékesége és becsülete, valamint (2) a gyermeki állampolgárság. A gyerek a legnagyobb érték, adomány. Ennek az axiómának saját forrása van a vallásban és kultúrában. A gyerek a társadalom reménye. A gyermeket nem szabad, mint egy fejlődő, leendő embert tekinteni. Ő már most ember. Itt és most. Nem később, valamely más időben és helyen.

„Nincsenek gyerekek, emberek vannak, akiknek elidegeníthetetlen joguk van a tisztelethez, becsülethez” – ezt választotta 2012-ben mottóul a lengyel parlament A *Gyermekek Jogainak Képviselője* – Janusz Korczak Év kezdeményezéséhez. Ez alatt a jelszó alatt gyűltünk össze számos konferencián és találkozón Lengyelországban, és külföldön. Ezzel a gondolattal ültünk a Gyermekek Jogainak Nemzetközi Kongresszusán, mely néhány nappal ezelőtt fejeződött be Varsóban. Ez a jelszó kihívás számunkra, akik most itt összegyűltünk ebben a teremben. A *korczaki pedagógia* ereje ugyanis nem világos tanácsokból és figyelmeztetésekből áll, hanem arra kényszerít, hogy kérdéseket tegyünk fel, és megtaláljuk önálló válaszainkat. Ezért érthetőek *Korczak* gondolatai különböző vallású, kultúrájú és nemzetiségű emberek számára, hisz a hagyományokból és a múltból merít, ugyanakkor a jövő felé fordul.

Szakirodalom

---

1. Freeman M. (2007): *Prawa człowieka*. Wyd. Sic! Warszawa.
2. Korczak J. (1984): *Internat*, In: Korczak J.: *Pisma wybrane, t. I, wprowadzenie i wybór A. Lewin*, Nasza Księgarnia, Warszawa.
3. Korczak J. (2002): *Jak kochać dziecko. Prawo dziecka do szacunku*, Wyd. Śak, Warszawa.
4. Korczak J. (1978): *Modlitwa wychowawczy*, In: Korczak J.: *Pisma wybrane, t. 4*, Nasza.
5. Księgarnia, Warszawa. Weil S. (1996): *Świadomość nadprzyrodzona*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa.